

УДК 327:930.2"1918"

ЛЕВИК БОГДАН,*доктор історичних наук, доцент кафедри історії України та етнокомунікацій,
Національний університет "Львівська політехніка"*

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТИРИ УРЯДУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО (ЗА АРХІВНО-МЕМУАРНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)

У статті проаналізовані архівні документи та особисті письмові спогади Гетьмана Української Держави Павла Петровича Скоропадського за квітень-грудень 1918 р., що стосуються питань зовнішньої політики. Показано практичні спроби Гетьмана вивести державу з-під удару російсько-більшовицької агресії, наведено приклади налагодження дипломатичних відносин з європейськими країнами, а також стосунків з окупаційною адміністрацією Німеччини та Австро-Угорщини. Наведено приклади ставлення П. Скоропадського до галичан, а також до нових державних формувань на території колишньої Російської імперії. Окреслено налагодження відносин із Румунією та іншими європейськими країнами. Зроблені висновки щодо основних прорахунків Гетьмана.

Ключові слова: Павло Скоропадський; Україна; гетьманат; зовнішня політика.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Постає генерала-лейтенанта Павла Скоропадського, Гетьмана України (29 квітня - 14 грудня 1918 р.), багато дослідників і мемуаристів пов'язують з фазою найбільшої розбудови української державності. Сутність державотворчих процесів доби гетьманату, стрижневі складові функціонування державного механізму, соціальної бази гетьманського режиму, його здобутки та прорахунки висвітлено у фундаментальних працях В. М. Литвина [1], Р. Я. Пирога [2], М. І. Міхновського [3], статтях А. О. Бурвченкова [4], А. М. Пижик [5] та інших науковців. Усі вони сходяться на думці, що за період гетьманства було суттєво змінено ідеологію державного будівництва. В її основу були покладені консервативно-ліберальні цінності, базовані на приматі права приватної власності, а також "український територіальний патріотизм, толерантний до російської духовно-культурної спадщини" [2]. У різних сферах державного будівництва в цей період удалося досягти стабілізації економіки, дати потужний імпульс розвитку української культури та науки, досягти успіхів у зовнішній політиці. Причини, через які політика Гетьмана не знайшла прихильників серед українського селянства та робітників, не була підтримана українською інтелігенцією, а отже, і сам гетьманат виявився досить нетривалим у часі, потребують окремого дослідження. Але завдання встановлення міжнародного визнання Української Держави за такий короткий період було виконано блискуче: у період гетьманату Україну визнали 30 країн, а 10 із них мали свої представництва в Києві; Україна мала своїх представників у 23 країнах; 12 червня 1918 р. відбулося підписання мирного договору з радянською Росією; велася дипломатична боротьба з Австро-Угорщиною, що намагалася анексувати (захопити) східногалицькі землі та Холмщину. Про механізми та способи виконання цих завдань свідчать архівні матеріали законодавчих та розпорядчих документів уряду Павла Скоропадського й самого Гетьмана періоду 29.04.-14.12.1918 р., протоколи засідань

Кабінету Міністрів та Малої Ради міністрів (збірники документів і матеріалів), особисті спогади Гетьмана П. Скоропадського за цей період. Їх аналіз у контексті виявлення зовнішньополітичних орієнтирів Української Держави в цей період і є **метою статті**.

Виклад основного матеріалу. Гетьман П. П. Скоропадський планував державу в рамках (небільшовицької) Росії на умовах повноправної федеративної держави [6; 7, с. 231]. Цей вибір не прийняли українці-самодержавники й соціалісти, а також росіяни, які прагнули відродити монаршу Росію за допомогою країн Антанти. Павло Скоропадський не бажав самостійної незалежної України, оскільки вважав, що до цього не "доросла" тодішня національна політична думка. Одночасно Гетьман уважав більшовицькі соціалістичні ідеї згубними як для Росії, так і для України. Павло Скоропадський не вірив в український соціалізм і не бажав з ним співпрацювати.

Водночас речники Білої Росії, на чолі з командувачем Добровольчої армії генералом Антоном Денікіним, не бажали бачити Україну рівноправною державою, вони були проти її незалежності, розглядаючи Малоросію як частину Російської імперії. На таких же позиціях знаходились представники країн Антанти. У цьому був закладений майбутній конфлікт. Вочевидь Гетьман помилився, поставивши на великоросійське офіцерство, вважаючи його опорою свого військово-бюрократичного диктаторського режиму.

Як свідчать особисті спогади Гетьмана, західні країни противились його намаганням відродити українську державність і не йшли з ним у переговорний процес [7]. Ще до приходу до влади Павло Скоропадський у січні 1918 р. вів перемовини з керівником французької місії при УНР генералом Жоржем Табуї про спробу встановлення військової диктатури без повалення УНР за французької підтримки. Для досягнення цієї мети розглядався військовий союз між Україною, Польщею та Чехією. Тоді представник Франції відкрито заявив, що негативно

ставиться до акту проголошення незалежності УНР від 22 січня 1918 р. і що Антанта ніколи не визнає незалежної України [Там само, с. 353]. Саме за таких умов і настроїв західноєвропейських політичних кіл розпочав свою діяльність Гетьман Павло Скоропадський.

Рада міністрів як тимчасовий законодавчий та виконавчо-розпорядчий орган була сформована досить швидко (2-10 травня 1918 р.) і виконувала дві державотворчі функції - законодавчу (до обрання парламенту) і виконавчу. Фактично це був центр вироблення напрямків внутрішньої та зовнішньої політики. Слід зазначити, що Гетьман мав право розпуску Ради міністрів, чим скористався 13 листопада перед оголошенням майбутньої федералізації з монаршою Росією. Таким чином, Павло Скоропадський контролював усі три гілки влади: законодавчу, виконавчу й судову. За сучасним визначенням форму правління Другого гетьманату слід визначити як виборний гетьманат із диктаторськими повноваженнями, іноді дослідники цей період називають бюрократично-військовою диктатурою.

Першим міністром зарубіжних справ у Кабінеті Міністрів був Д. І. Дорошенко (1882-1951), самостійник-ліберал, згодом історик-дослідник періоду 1917-1923 рр., масон. Хоча фактичним керівником міністерства вважали Олександра Олександровича Палтова, який займав посаду товариша міністра закордонних справ. Саме О. Палтов добився дозволу в німців на формування національної армії та флоту. Уряд формувався за професійним принципом і працював в умовах наростання ідей більшовизму серед населення. Серед членів уряду більшість була на боці проросійського федеративного чинника, що викликало критику Гетьмана, якому закидали малочисельність українців в уряді. На це вказувала й німецька окупаційна адміністрація. Сам Гетьман дотримувався думки, що українці хороші в партійній роботі, але не спроможні вести державотворчу діяльність [7, с. 302]. Це одна помилка Гетьмана - невміння використовувати наявний національний ресурс і втрата суспільної підтримки.

Ще до ратифікації мирного Брест-Литовського договору між УНР та країнами Почвірного союзу (12 червня) Українська Держава (УД) виділила кошти на відкриття тимчасових дипломатичних представництв у Німеччині, Австро-Угорщині, Туреччині, Болгарії та Румунії. Це рішення оформлене Постановою РМ за № 87 від 21.06.1918 р. Законом № 104 від 4.07.1918 р. були засновані генеральні консульства в Петрограді й Москві, ще 19 дипломатичних представництв знаходились у великих російських містах. Іноді це були консульські агенти (журнал засідань Ради міністрів № 28 від 22.06.1918 р.) Згодом цей закон було доповнено наказом № 160 МЗС "Про заснування нових консульських агентств" у Мінську, Вільно, Ризі, Гельсінфорсі, Самарі, Новочеркаську, Тифлісі, Батумі, Омську, Ташкенті. 8 жовтня було засноване дипломатичне представництво 2 розряду Української Держави у Швейцарії та Фінляндії. 3 6 листопада уряд прийняв закон "Про утворення нових консульських установ УД...". Відповідно було утворено вісім Генеральних консульств у Німеччині, Австрії та Угорщині, Румунії, Туреччині, Швейцарії, Росії, на Кавказі, решта 13 консульств і віце-консульств були відкриті в Болгарії, Фінляндії, Литві, Данії, Нідерландах, Швеції, Норвегії, Польщі, Курляндії (Латвія), на Доні, у Західному Сибіру, Східному Сибіру, Туркестані [4]. Із Кримом дипломатичних стосунків встановлено не було, бо Гетьман вів політику приєднання Кримського півострова до тодішньої України на правах автономної території. Німеччина до вересня 1918 р. (офіційний візит

П. Скоропадського до імператора Німеччини Вільгельма II) уважала півострів російською територією. Слід відзначити, що кримські татари в грудні 1917 р. обрали курултай (сейм) і проголосили демократичну республіку, яку очолив Джафар Сейдамет. Згодом більшовики захопили Крим і проголосили Радянську Республіку Тавриди. Представники УНР фактично відмовились від Кримського півострова й на Брест-Литовських переговорах кримське питання не піднімалося. У травні 1918 р. Крим окупували німці, дозволивши самопроголошений уряд генерала М. Сулькевича, татарина за національністю. М. Сулькевич на півострові вів проросійську політику. За його ініціативи була заборонена українська мова, у цей час російська визнавалася офіційною, були закриті українські газети, церкви підпорядковані Московському патріархату. П. Скоропадський відповів митною та економічною блокадою півострова, що швидко змусило М. Сулькевича у вересні сісти за стіл переговорів, однак Крим був зайнятий чорносоотною Добровольчою армією генерала А. Денікіна. Слід відзначити спроби Туреччини через татарське населення півострова створити автономію під своїм протекторатом [3, с. 231, 264-266, 286].

Поразка Німеччини та Австро-Угорщини в Першій світовій війні змусила Гетьмана розвернути зовнішньополітичний курс у бік Антанти (Франція, Велика Британія, Росія), які дотримувалися ідеї відновлення монархії в Російській імперії і намагались у міру можливостей сприяти цьому процесу. Представником країн Антанти в Україні був французький дипломат Енно Еміль, який фізично знаходився в Одесі. Австро-Угорська військова адміністрація в Одесі теж призначила свого військового представника - генерал-губернатора фельдмаршала Бельца фон Едуарда (1855-1918), головнокомандувача військ Австро-Угорщини на півдні України, який 9 листопада під враженням від розпаду імперії покінчив з життям. Його жорстка політика була спрямована на максимальне вивезення продуктів і сировини з України. Австрія мала намір завозити до УД горілку власного виробництва, а також мотивувати українських селян до здавання хліба. Уряд П. Скоропадського не погодився на такий крок з боку окупантів і доручив міністерству торгівлі супроводжувати здавання зерна українськими селянами видачею квитанцій-сертифікатів на право купівлі вітчизняної горілки.

Ще до завершення війни за далекоглядною пропозицією Д. Дорошенка уряд УД надіслав свої дипломатичні місії до провідних країн світу: Великої Британії, Франції та США. Український міністр МЗС робив спробу в жовтні, коли став зрозумілим програв Німеччині у війні, розпочати переговори з країнами Антанти. Д. Дорошенко був єдиним прибічником незалежної самостійної України в Раді міністрів. Цю позицію поділяли й німці, які восени 1918 р. наполягали на націоналізації та українізації уряду П. Скоропадського. До цього, у вересні, німецький імператор Вільгельм II приймав новітнього Гетьмана УД як представника незалежної держави. У жовтні 1918 р. дев'ять міністрів уряду П. Скоропадського дійшли спільного висновку щодо зовнішньополітичного курсу УД. Вони виступили проти більшовицького режиму, погодившись на фінансову та військову допомогу державним формуванням, на які розпалась Російська імперія. У першу чергу йдеться про Дон та Кубань, які хотіли долучити до УД. Міністри П. Скоропадського підкреслили культурну, релігійну та історичну спорідненість Росії та України. Тобто залишилися на позиції українського федералізму в складі відновленої Росії. Одночасно уряд хотів орієнтуватись на політику

країн Антанти, до якої долучились США, Італія, Японія, Румунія. Одже, простежуємо зміну зовнішньополітичного курсу уряду П. Скоропадського, який намагався адаптуватись до нової геополітичної ситуації навколо України.

Галицький політик бачив у Гетьмані носія російської імперської свідомості та німецьку маріонетку. Ще більше галичани боялись соціалістичного перевороту з боку В. Винниченка (прибічник союзу з Радянською Росією) та С. Петлюри (прибічник українського соціалізму), тому змушені були терпіти гетьманську владу. Галичани покладали надію на Австро-Угорщину, яка за таємним додатком до Брест-Литовського мирного договору (9 лютого 1918 р.) повинна була створити автономний край Галичина у своєму складі. Пізніше австрійці плекали контркандидатуру на гетьманство в Україні ерцгерцога Вільгельма фон Габсбурга-Лотрінгена, відомого полковника УСС під прізвиськом Василь Вишиваний. Такого проекту для Галичини бажали Євген (Антін) Петрушевич та Костянтин Левицький, керівники Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Проти австро-угорського вектора в зовнішній політиці УД виступала Німеччина. 5 листопада 1918 р. Гетьман П. Скоропадський відправив на Галичину запізнілу дипломатичну місію, виділивши для цього до кінця року 25 777 крб. Командир полку Українських січових стрільців Євген Коновалець у листопаді 1918 р. намагався добитись особистої зустрічі з Гетьманом П. Скоропадським, але останній відмовився його прийняти, відправивши до Д. Дорошенка, міністра закордонних справ, з яким перемовини не отримали позитивного продовження. Про свій вчинок П. Скоропадський в еміграції жалкував, але історію не повернеш. Гетьман так і не зумів під час свого правління виробити толерантну позицію щодо галичан, культуру яких уважав "объедками от немецкого и польского стола", а українську орієнтацію називав галицькою [3; с. 21, 29, 117].

7 серпня 1918 р. Україна і Всевелике Військо Донське підписали угоду про співпрацю й обмінялись дипломатичними місіями. 2 вересня П. Скоропадський призначив свого представника М. Славинського при Всевеликому Війську Донському (демократична республіка). Донське посольство в Україну прибуло 24-25 травня й розташовувалося на вул. Трьохсвятительській.

Незалежність Донської Республіки була проголошена на Крузі Порятунку Дону 18 травня 1918 року на теренах Облaсті Війська Донського після ліквідації Донської Радянської Республіки з визволенням Новочеркаська козацькими загонами 10 травня 1918 р. Незалежність Дону від Росії була затверджена постановою Великого Донського Круга 15 вересня того року.

Керував на Дону в 1918-1919 рр. обраний військовий отаман П. М. Краснов. 14 вересня 1918 р. між Українською Державою і Донською Республікою був підписаний договір з питань торгівлі та промисловості. Особливу увагу приділяли Донецькому вугільному басейну та питанню про кордони. 28 вересня була підписана митна угода. 21 листопада створено комісію для надання фінансової та збройної допомоги за кошти УД на потребу збройних формувань генерала Краснова, які воювали проти більшовиків. Уряд П. Скоропадського брав участь у формуванні Добровольчої армії, виділивши для її потреб 10 млн крб. Згодом були засновані представництва Гетьмана при Добровольчій, Південній та Донській арміях, однак ці кроки не були оцінені великоросами, останні виступали проти української державності [7, с. 232-234; 8; 9].

3 2 червня 1918 р. доброзичливі дипломатичні сто-

сунки мали місце і з Кубанню, на території якої 5 листопада 1918 р. були відкриті українські представництва. Населення Кубані на той час на 60 % складали українці. 16 лютого було проголошено Кубанську Народну Республіку, яка проіснувала 1 рік і 9 місяців. Кубанські представники мали намір увійти до складу УНР на правах федерації, ці ж наміри залишились і по відношенню до гетьманської УД. Улітку уряд П. Скоропадського розпочав переговори з Кубанським краєм і надав йому військову допомогу. Були наміри направити в Чорномор'я дивізію для допомоги в боротьбі з більшовиками. Очололював Крайовий уряд Алексеев, якого згодом замінив А. Денікін. Відносини з генералом Денікіном у П. Скоропадського не склалися. При Кубанському крайовому уряді було відкрито українське посольство, яке очолював Федір Боржинський. Згодом при генералі А. Денікіні українським представником був полковник Кислов, колишній начальник штабу Корнілова. А. Денікін свого представника не вислав, хоча його військові на території УД вільно проводили мобілізацію російських офіцерів. Такі відносини залишились до кінця гетьманства [7, с. 235-237].

2 жовтня 1918 р. до Києва прибула румунська делегація для переговорів з урядом УД. Це було логічним кроком, бо урядовий наказ заборонив вивезення з України товарів до Румунії та анексованої Бессарабії без встановлення між державами політично-господарських відносин. 29 червня комісія УД ліквідувала майно Румунської держави на своїй території [10, с. 135]. Румунське військове командування без згоди українського уряду самовільно приєднало Хотинський, Аккерманський та Ізмаїльські повіти Бессарабської губернії, 70 % населення якого становили українці, до своєї території. Анексія Бессарабії з боку Румунії відбулась у листопаді 1918 р. за мовчазної згоди Антанти. Митним демаршем та економічною блокадою уряд П. Скоропадського намагався повернути анексовану Бессарабію. Улітку 1918 р., коли стало зрозуміло, що країни Антанти вийдуть переможцями в Першій світовій війні, П. Скоропадський змушений був відступити й погодитися на зносини з Румунією. Від Української Держави в переговорах брали участь міністри фінансів, торгівлі та промисловості. Документів, які б указували на практичну результативність цих переговорів, немає. Румунія була союзником Антанти, і П. Скоропадський у новій геополітичній ситуації не планував їх псувати. Відомо, що 11 жовтня 1918 р. надзвичайними представниками УД у Румунії стали В. В. Дашкевич-Горбацький, колишній начальник штабу, та генерал-майор Б. П. Баженов. Останнього перепризначили офіційним представником до Швеції. 27 жовтня 1918 р. у Чернівцях румуни організували Національну раду, яка взяла на себе всю повноту влади, що привело 11 листопада до окупації колишнього герцогства. Дії Румунії були знову схвалені Антантою.

Національний конфлікт у Закарпатті 1918 р. розв'язався мирним шляхом. 8 листопада тут створено Руську народну раду, яка 19 листопада 1918 р. висунула домагання про національну самовизначеність. Угорщина погодилась на існування автономії Руський край з власним законодавчим органом Руською радою та призначила губернатором Августина Штефана. Закарпаття залишилось у складі Угорщини.

Стосунки Української Держави з відродженою Польщею в 1918 р. були непростими. У період 1918-1920 рр. Українська Держава і Польща мали воєнне протистояння, а від 24 квітня 1920 р. - стали союзниками проти більшовиків. 20 жовтня того ж року Українсь-

ка держава відкрила своє дипломатичне представництво в Другій Речі Посполитій. Польща, як і Росія, дотримувалась кордонів, які відповідали довоєнним. П. Скоропадський стояв на принципах етнічної територіальності. Гетьман був готовий віддати полякам північ Холмщини і визнавав за Польщею частину Волині, яка була колонізована останньою. Німеччина підтримувала П. Скоропадського в його визначеннях кордонів Української Держави.

Стосунки з радянською Росією в полі зору МЗС уряду П. Скоропадського не перебували, хоча розпочалися 22 травня за ініціативою більшовиків. Російська сторона була представлена 40 особами на чолі з Х. Раковським. Ними опікувалась мирна делегація УД на чолі з С. П. Шелухіним, колишнім генеральним суддею УНР. 12 червня 1918 р. на умовах прелімінарного (попереднього) договору Радянська Росія відкрила на території УД консульства в Києві, Одесі й Харкові, а також консульські агенції в Кам'янці-Подільському та Житомирі, які проводили більшовицьку агітаційну та підривну роботу.

Ситуація ускладнювалася й тим, що представники дипломатичних кіл Радянської Росії (Х. Раковський, Д. Мануїльський) вступили в контакт з УНС (Українським національним союзом) в особі В. Винниченка і М. Шаповала, які готували антигетьманське повстання. Доповіді делегації професора С. П. Шелухіна заслуговувались на урядових засіданнях шість разів і заносились до спеціального таємного журналу. Відомо, що в цей час до території УД у Чернігівській та Харківській губернії було приєднано сім повітів Могилевської, Курської та Воронежської губерній. На кордоні з Великою Росією були організовані шість тимчасових прикордонних пунктів на кінцевих залізничних станціях, а також шість дозорних пунктів. Перетин кордону дозволявся при наявності паспорта та з обмеженням перевезення російських грошей. Колишні російські університети в Києві, Харкові та Новоросійську, як і вищі технічні школи (Катеринославський гірничий інститут, Харківський технологічний та ветеринарний, Київський політехнічний) були проголошені українськими. Згідно з умовами Брест-Литовського договору, до територій УНР, а згодом і УД відійшли чотири повіти Гродненської губернії: Кобринський, Пружанський, Берестейський, Більський, а також Пінський повіт Мінської губернії. Цей факт було продубльовано законом Ради Міністрів "Про тимчасове встановлення судової влади на зазначених територіях..." [11].

Павло Скоропадський покладав великі надії на російський офіцерський корпус. Гетьман дав вказівку взяти на військовий облік усіх російських офіцерів віком до 35 років, які знаходилися на території УД, намагаючись таким чином створити боєздатні кадрові підрозділи.

Представники буржуазної Росії сподівались на Антанту, яка перемогла у війні і намагалась відродити Російську монаршу імперію, у межах якої П. Скоропадський бачив УД як федеративну рівноправну країну. Однак проти такого сценарію були росіяни, особливо генерал А. Денікін, який проголосив себе головнокомандувачем усіма військами, які борються з більшовиками.

Перша світова війна добігала кінця. Переможцем у ній вийшла Антанта, на чолі Великої Британії та Франції, які воліли відновлення своєї союзниці, єдиної Росії, та покладали великі надії на Добровольчу армію А. І. Денікіна. Сам генерал А. І. Денікін уважав Скоропадського противником єдиної Росії і звинувачував його в під-

тримці українського шовінізму. Насправді Гетьман, як і його голова уряду Федір Лизогуб з великим сарказмом ставились до "щирих" українців. Відхід німецько-австрійських військ спричинив в Україні певний адміністративно-управлінський хаос. Гетьман шукав вихід і знайшов його в підтримці Добровольчої армії. П. Скоропадський намагався в жовтні донести представникам Антанти, що в Україні існує порядок, і його політика нічого спільного не має з політикою Німеччини щодо України. Гетьман мав намір дотягнути ситуацію до весни 1919 р. У жовтні, виходячи з реальних змін зовнішньополітичних сил у Європі, Гетьман суттєво змінює уряд Ф. А. Лизогуба - семеро міністрів утратили посади, семеро залишилися на своїх посадах. Після опублікування П. Скоропадським 14 листопада 1918 р. "Грамоти Гетьмана всієї України до всіх українських громадян і козаків України" і проголошення федеративного союзу України з майбутньою небільшовицькою Росією Ф. Лизогуб склав свої повноваження.

Ще однією помилкою Павла Скоропадського було призначення росіянина й правого монархіста графа Келлера головнокомандувачем Збройних сил УД, який після призначення на посаду повів відкриту антиукраїнську політику. Ним, наприклад, було заборонено Національний клуб, розпочалися арешти українців, дійшло до цього, що почали викидати й розбивати бюсти Т. Г. Шевченка як носія національної ідеї. Згодом, після зміни гетьманської влади, Келлер був розстріляний.

Незважаючи на зміну державного будівництва в бік федералізації з небільшовицькою Росією, гетьманську владу російське офіцерство підтримувало слабо. Замінивши графа Келлера на росіянина, правого монархіста князя Долгорукого, Гетьман УД не зміг добитись радикальних змін у військовому питанні. Російське офіцерство марило відновлення монархії.

9 листопада 1918 р., коли стало відомо про революцію в Німеччині та падіння імператорської влади Вільгельма II, П. Скоропадський зрозумів, що йому не встояти проти внутрішнього та зовнішнього ворога. Ліві партії на чолі з В. Винниченком скликали 17 листопада Український національний конгрес. Фактично це була спроба захопити владу. За скликання Конгресу виступали й міністри-українці в Кабінеті Міністрів Павла Скоропадського. При голосуванні уряд виступив проти проведення Конгресу, 8 - за, проти - 7. Ліві партії готові були розпочати повстання. У Гетьмана П. Скоропадського на той час не було дієвої армії, він не мав підтримки широких народних мас, окупаційні війська зайняли сторону В. Винниченка. Гетьман покладав надію на Сердюцьку дивізію та російське офіцерство, якого в Києві нараховувалось до 15 тис., пообіцявши їм 14 листопада федерацію України в майбутній відновленій Росії. В Україну приходили хаос та анархія. 14 листопада (день проголошення П. П. Скоропадським намірів стати федеративною державою в складі відновленої Російської монархічної імперії) С. Петлюра поїхав у Білу Церкву, де підняв курінь (списочний склад 1 300, фактично менше 1 000 військовиків) Українських січових стрільців проти гетьманського диктату. Їхній підрозділ під командуванням полковника Євгена Коновальця розпочав наступ на Фастів. Антанта також вимагала від П. П. Скоропадського змінити курс державного будівництва від самостійності до федеративного утворення. Наміри Гетьмана та країн Антанти співпали. Більшість українців уважали, що П. Скоропадський зрадив Україну. У Києві з'явилися прокламації за підписом Директорії (В. Винниченко, С. Петлюра, Ф. Швець), що влада переходить

до них і створюється друга УНР. У цей час із півночі почали наступ більшовики, німецькі війська проводили евакуацію з України. Деякі військові підрозділи Другого гетьманату переходили на сторону Директорії. 2-й запорізький полк Петра Болбочана захопив Харків [9], командир Подільського корпусу генерал Ярошевич підтримав С. Петлюру. Гетьман поклав останню надію на країни Антанти, представник яких французький офіцер Е. Енно знаходився в Одесі й очікувався в Києві, однак він не приїхав. Гетьман залишився сам. Добровольча армія А. Денікіна теж не підтримала Гетьмана П. Скоропадського й рушила на столицю. Галицькі січовики, а також Чорноморський кіш, який сформували з демобілізованих і військовополонених, теж постали проти Гетьмана, ставши на бік С.Петлюри, адже той, в разі перемоги, пообіцяв віддати їм на три дні Київ.

3 грудня уряд П. Скоропадського втратив телеграфний зв'язок з Одесою. Працювало тільки радіо, але ненадійно. Кабінет Міністрів бажав діяти узгоджено з Антантою. 8 грудня німецькі військові чини у Вінниці на переговорах із Директорією пообіцяли свою нейтральність у протистоянні Директорія/Гетьман. До цього до Гетьмана П. Скоропадського парламентарем від Директорії приїжджав Євген Коновалець (командир куреня УСС, який згодом узяв участь в антигетьманському повстанні), але П. Скоропадський не прислухався до нього.

Павло Скоропадський ще робив спроби перетягнути на свій бік Антанту в особі її представника в Одесі (для французів Південна Росія) Емілія Енно. Але його покидало навіть найближче оточення - так начальник Головного штабу генерал Греков перейшов на сторону Петлюри й очолив війська Директорії. Німці повідомили, що війська Директорії 14 грудня перейдуть у наступ. Це був кінець гетьманату. 14 грудня 1918 р. у Києві в готелі "Паласт" біля 14.00 Гетьман Павло Петрович Скоропадський власноручно написав зречення від влади. Йому тоді було 44 роки. 16 грудня П. Скоропадський був уже в Берліні. Його вивезли в ешелоні разом із німецькими солдатами під прізвиськом Фрідріха Августа Блахау. Для П. Скоропадського почався період еміграції.

Висновки

Гетьман Української Держави Павло Скоропадський розглядав українське питання через призму федералізму та відновлення небільшовицької монаршої Росії. Орієнтувався на Білу Росію, матеріально й фінансово допомагав Добровольчій армії генерала А. Денікіна, прикриваючись боротьбою проти більшовиків. Гетьман не бачив перспектив державного будівництва самостійної України. Україна в складі буржуазної Російської федерації - кінцевий зовнішньополітичний план Гетьмана. Павло Скоропадський ніколи не був переконаним самостійником, саме через це недолюблював галичан і не розумів командира УСС Євгена Коновальця в його намаганнях схилити Гетьмана до українства. Федералізм був власним його переконанням. Майбутній розвиток зовнішньої політики він покладав тільки на зовнішні сили, спочатку Німеччину та Австро-Угорщину, згодом на країни Антанти: Францію та Велику Британію. Гетьман хапався за все, щоб утримати владу. Скоропадський не зумів здобути широкою народної підтримки, уважаючи, що тільки військовою силою можна навести порядок у країні. Гетьман своєчасно не провів аграрної реформи, чим викликав велике збурення між селянами й дав змогу соціал-демократам використати це проти гетьманату. Селянство не прийня-

ло його німецької економічної політики в Україні, противилось їй і відповідало бунтами та повстаннями. Українців Павло Скоропадський постійно принизливо критикував, а галичан уважав ворожим шовіністичним елементом. Гетьман П. Скоропадський не бажав залучити національний ресурс до процесу державотворення. Політика Гетьмана була гарантована наявністю на території України окупаційної німецько-австрійської військової адміністрації. Постійна орієнтація на російське офіцерство та відкрита любов до Росії відштовхували Гетьмана від національно налаштованих політичних сил, тому питання про консолідацію українців при його правлінні не стояло на порядку денному. Така влада не мала майбутнього на українській землі, у Гетьмана не було шансів на перемогу. Зріло народне повстання, яке не брало до уваги реальну загрозу зовнішню ситуацію навколо етнічних земель України. Внутрішня політична боротьба йшла за владу, що дало сигнал для поновлення російської агресії. Зовнішній фактор включав відверту агресію більшовицької Росії з півночі, політичну й мілітарну інтервенцію російських імперських сил з півдня, негативне ставлення до України західних держав.

Період Другого гетьманату - сумний урок української історії. Це повчальний історичний факт для сучасних політичних еліт, які взяли на себе відповідальність за державне будівництво й не спроможні консолідуватися за 26 років незалежності для вироблення далекоглядних стратегічних рішень для побудови сильної Української Держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвин В. М. Україна у війнах і революціях ХХ століття 1914-1945. Закономірності національного державотворчого процесу / В. М. Литвин. - К. : Наук. думка, 2012. - 399 с.
2. Пиріг Р. Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір / Р. Я. Пиріг. - К. : Ін-т історії України НАН України, 2016. - 518 с.
3. Міхновський М. І. Самостійна Україна / М. І. Міхновський. - К. : Діокор, 2002. - 80 с.
4. Буравченков А. О. Амнезія історичної пам'яті або дещо про гетьманат з погляду сьогодення / А. О. Буравченков // Останній гетьман. - К, 1993. - С. 25-41.
5. Пищик А. М. Розвиток вітчизняної конституційної думки та практики у 1917-1920 роках : сучасна історіографія проблеми / А. М. Пищик // Вісник Київського університету. Історія. - Вип. 71-72. - К., 2004. - С. 50-52.
6. Борисенко С. А. Українсько-російські відносини: квітень-грудень 1918 року : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / С. А. Борисенко ; НАН України; Інститут української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. - К., 2003. - 19 с.
7. Скоропадський П. П. Спогади: кінець 1917 - грудень 1918 / [упоряд. І. Гирич]. - К. : Наш формат, 2016. - 480 с.
8. Державний вісник. - 1918.- № 20. - 5 липня. - С. 1; № 53 - 3 жовтня. - С. 1-5 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_vgf/cgiirbis_64.exe.
9. Бондаренко Д. Військовий потенціал монархічної контрреволюції у 1918 р.: королівство Фінляндія, Українська держава, Всевелике військо Донське / Д. Бондаренко // Воєнна історія. - 2011. - № 6. - С. 44-52.
10. Українська держава (квітень-грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах, трьох частинах. Т. 2. / [упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін.]. - К. : Темпора, 2015. - XX+412 с. (С. 124, 135, 145, 228, 306, 331, 344, 346.)
11. Державний вісник. - 1918. - № 2. - 18 травня. - С. 2. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_vgf/cgiirbis_64.exe.

Левик Богдан,

доктор исторических наук, доцент кафедры истории Украины и этнокоммуникаций,
Национальный университет "Львовская политехника"

ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ ПРАВИТЕЛЬСТВА ПАВЛА СКОРОПАДСКОГО (ПО АРХИВНО-МЕМУАРНЫМ МАТЕРИАЛАМ)

В статье проанализированы архивные документы, а также личные письменные воспоминания Гетмана Украинского Государства Павла Петровича Скоропадского за апрель-декабрь 1918 г. Показаны практические попытки Гетмана вывести государство из-под российско-большевистской агрессии. Приведены примеры дипломатических отношений с европейскими государствами, а также взаимоотношения с новыми государственными формированиями на территории бывшей Российской империи. Очерчены отношения с Румынией и другими европейскими государствами. Сделаны выводы и указаны основные просчеты Гетьмана.

Ключевые слова: Павел Скоропадский; Украина; гетманат; внешняя политика.

Levyk Bogdan,

Doctor of Historical Sciences,
Assistant Professor of the History of Ukraine and Ethno-Communications Department,
National University 'Lviv Politekhnik'

FOREIGN POLICY BENCHMARKS OF PAVLO SKOROPADSKYI'S GOVERNMENT (ACCORDING TO ARCHIVAL AND AUTOBIOGRAPHICAL MATERIALS)

The author reviews some archival documents and materials of Pavlo P. Skoropadskyi, Hetman of the Ukrainian state, his personal memoirs and executive decisions on foreign policy issues over a period of April-December 1918. Pavlo Skoropadskyi's stand as to building the state and his commitment to the pro-Russian vector are demonstrated. Some examples of practical steps taken by Pavlo Skoropadskyi's government to gain understanding with the Entente countries after Germany and Austria-Hungary lost the war are given. Based on its organizational structure, the type of the Hetman state is defined. An example of rapport with new temporary state formations on the Don and Kuban Rivers is given. The paper describes radical and prompt actions of the Hetman government, taken to draw the Crimea under the dominion of Ukraine. The fallacy of the pro-Russian line of policy of Hetman P. Skoropadskyi in the context of the German and Austro-Hungarian occupation is pointed out. The ambiguous course of Ukraine is exemplified by the formation of its Armed Forces, Cabinet of Ministers and delaying in the implementation of the agrarian reform. The attitude of Pavlo Skoropadskyi to the Ukrainians and the Galicians is demonstrated through specific references to his statements. The paper shows some practical steps in opening embassy missions and consular agencies in European countries, which point to the efforts of the Cabinet of Ministers to win international recognition and authority for the Ukrainian state. A situational geopolitical change of the diplomatic relations is demonstrated by the example of Romania. The main causes of the anti-Hetman uprising are defined as the lack of a negotiation process with representatives of socialist and democratic forces of Ukraine, incapability to enlist the support of rural masses and inferior moods in respect of Russia.

Key words: Pavlo Skoropadskyi; Ukraine; the Hetmanate; foreign policy.

REFERENCES

1. Lytvyn, V.M. (2012), Ukraine in the wars and revolutions of the Twentieth century 1914-1945. Laws of the national state-building process, *Naukova dumka*, Kyiv, 399 p. (ukr).
2. Pyrig, R.Ya. (2016), Activities of the Hetmanate's Governments Pavlo Skoropadsky: Personal Dimension, *Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine*, Kyiv, 518 p. (ukr).
3. Mikhnovsky, M.I. (2002), Independent Ukraine, *Diokor*, Kyiv, 80 p. (ukr).
4. Buravchenkov, A.O. (1993), Amnesia of historical memory or something about Hetmanate from the point of view of the present, in: *The Last Hetman*. Kyiv, pp. 25 - 41 (ukr).
5. Pyzhyk, A.M. (2004), Development of the national constitutional thought and practice in 1917-1920: modern historiography of the problem, *Bulletin of the Kiev University. History*. Issue.71-72, Kyiv, pp. 50-52 (ukr).
6. Borysenko, S.A. (2003), *Ukrainian-Russian Relations: April-December 1918*, Abstract of thesis for the degree of candidate of Candidate of Historical Sciences, Kyiv, 19 p. (ukr).
7. Skoropadsky, P. P. & Girc, Igor [ed.] (2016), Memories: the end of 1917-December 1918, *Nash format*, Kyiv, 480 p. (ukr).
8. State Bulletin (1918). № 20, 5 July, P.1 .; No. 53, October 3, pp. 1-5, available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_vgf/cg/irbis_64.exe...
9. Bondarenko, D. (2011), The military potential of the monarchist counterrevolution in 1918: the kingdom of Finland, the Ukrainian State, the All-Large army of Donskoy, *Military history*. No. 6. pp. 44-52 (ukr).
10. Pyrig, R.Ya. [ed.] and other (2015), Ukrainian state (April-December 1918). Documents and materials. In two volumes, three parts. Vol. 2. *Tempora*, Kyiv. Pp.124, 135, 145, 228, 306, 331, 344, 346 (ukr).
11. State Bulletin (1918). №2. 18 May, pp.2. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_vgf/cg/irbis_64.exe...

© Левик Богдан

Надійшла до редакції 21.08.2017

СХІД № 4 (150) липень-серпень 2017 р.